

ŽMOGAUS IR GAMTOS SANTYKIO ETINĖ ANALIZĖ

2004 m. lapkričio 26 d. Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos mokslo krypties taryboje Šiaulių universiteto lektorė Jūratė Mackevičiūtė eksternu apgynė disertaciją „Žmogaus ir gamtos santykio problema modernybės ir postmodernybės filosofijoje (etinis aspektas)“. Disertantė savo darbą rengė Kultūros, filosofijos ir meno institute. Disertacijos mokslinis konsultantas – prof. dr. Česlovas Kalenda, oponentai – prof. habil. dr. Bronislovas Kuzmickas ir doc. dr. Dalia Marija Stančienė, gynimo tarybos pirmininkas – prof. habil. dr. Bronislovas Genzelis, tarybos nariai – prof. habil. dr. Juozas Algimantas Krikštopaitis, prof. habil. dr. Janina Baršienė, prof. dr. Gintautas Mažeikis ir doc. dr. Gražina Miniotaitė.

Žmogaus ir gamtos santykio problema visais istoriniais laikais vienaip ar kitaip buvo viena iš pagrindinių žmonijos kultūroje, bet dvidešimtajame amžiuje ji įgavo nepaprastą reikšmę. Kilusi globalinė ekologinė krizė suteikė šiai problemai išskirtinę svarbą ir ypač išplėtė jos analizės diapazoną. Nemenko filosofų dėmesio sulaukė anksčiau ignoruotas etinis šios problemos aspektas. Vadinasi, etikoje, kaip praktinėje filosofijoje, ryškiai išsiskyrė žmogaus ir gamtos santykio traktavimas naujaisiais laikais ir XX amžiuje, t. y. tais istorijos tarpsniais, kurie turiningo ir probleminio suvokimo bei teorinio mąstymo plotmėje apibūdinami modernybės ir postmodernybės terminais. Apibrėžti minėto traktavimo skirtumus, jų sudarymo teorines ir praktines prielaidas, suformuluoti metodologinius šio proceso principus ir

atskleisti jais grindžiamų ekofobiškų ir ekofiliškų nuostatų prasmę – tai klausimai, kurių ėmėsi disertantė ir kurie nusako jos tyrimo tikslą, objektą, uždavinius ir turinį.

Iš pradžių Mackevičiūtė gilinasi į tiriamos problemos istorines ištakas, siekiančias dar antikoje suformuluotą atomistinės daiktų struktūros principą, ir parodo, kaip šis principas buvo įgyvendintas naujųjų laikų gamtotyroje ir kaip jis lėmė mechanistinio pasaulėvaizdžio susiformavimą (F. Bakonas, R. Descartes, B. Spinoza, L. Laplacas ir kt.) ir natūralių objektų traktavimą modernybės filosofijoje technokratišku aspektu. Kitokio požiūrio į gamtą brendimo pradmenų ieškoma J. Locke'o, G. Leibnizo, J. J. Rousseau, F. Schellingo, R. Emersono, D. H. Thoreau, J. Muiri mąstysenoje, kurioje išryškėjo intuityvios įžvalgos bei idėjos, nukreiptos prieš racionalizacijos ir industrializacijos nulemtą žmogaus diktatą natūraliai realybei ir paties žmogaus susvetimėjimą gamtos atžvilgiu.

Postmodernybė disertacijoje apibrėžiama kaip visuomenės struktūrų, pažinimo, technologijų raidos ir žmogaus santykio su pasauliu giluminių pokyčių daugiaveidis rezultatas, kurio vienas esminių bruožų – klasikinio mokslo modelio, technikos, vienpusiško utilitaraus santykio su gamta kritika, Žemės kaip unikalios ekosistemos, turinčios savo raidos logiką ir nepaklūstančios žmogaus kaip subjekto diktatui, suvokimas. Tai lėmė iš esmės kitoki filosofijos, ypač etikos, turinį, antropocentrizmo ir ekocentrizmo kaip metodologinių principų priešprie-

šos atsiradimą. Šiuo aspektu disertacijoje analizuojamos A. Schweitzerio, A. Leopoldo, R. Carson, B. Callicotto, L. Van Sikerio, T. Regano, P. Singerio, K. J. Warren, P. Tayloro, A. Naesso ir kt. etinės koncepcijos, plėtojančios gamtos vidinės vertės, biotinės bendrijos moralinio statuso, gyvūnų teisių, išsamiosios ekologijos, gamtos kaip „visiškai kažko kita“ idėjas ir kartu naujos žmogaus savivokos bei atsakomybės už pasaulio ateitį motyvus.

Disertantės darbo vertę sudaro utilitarinio redukcionizmo pažiūrų į gamtą kritika ir natū-

ralios realybės platesnės reikšmės išryškėjimas. Tai Lietuvoje pirmoji disertacija, skirta ekologinės etikos problematikai. Ji plečia mūsų akademinės filosofijos akiratį ir intensyvina etinės minties raidą. Oponentai ir gynimo tarybos nariai pripažino, kad Jūratės Mackevičiūtės darbas tenkina daktaro disertacijai keliamus reikalavimus. Kartu jie pareiškė kritinių pastabų ir iškėlė diskutuotinų klausimų, susijusių ir su teoriniais šaltiniais, ir su jų interpretacija.

Jonas Balčius